

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Burjuva devrimleri, cumhuriyet ve “piyasa”

/ 2

H. Fırat

10 Ağustos 2021 / Kızıl Bayrak Değerlendirmeler

Bir önceki bölümde (*Burjuva Devrimleri, Cumhuriyet ve “Piyasa” - 1*) tarihin tanıklığına başvurmuştuk. Klasik burjuva devrimleri çağının dört büyük örneği bize açıkça şunu gösteriyordu: Cumhuriyet ile kapitalizm ya da “piyasa” arasında lehte ya da aleyhte yapısal bir ilişki yoktur. Köleci antik çağdan beri bilinen bir devlet biçimi olarak cumhuriyetin klasik burjuva devrimleri sürecinde doğması, yaşaması, şu veya bu niteliğe (aristokratik, oligarşik, despotik ya da demokratik) bürünmesi tümüyle somut tarihi koşullarca belirlenen sınıfsal güç dengelerine, bu çerçevede sınıflar mücadelesinin gelişme düzeyine, seyrine ve şiddetine bağlıdır.

1640 İngiliz Devrimi'nin başlangıç yönelimleri içinde cumhuriyet bir hedef olarak yoktu. Devrimin burjuva liderliği kralın yetkilerini sınırlayan, tersinden parlamentonun yetkilerini güçlendiren bir meşruti monarşiyi hedefliyordu. Devrimin lideri Cromwell, yıllardır sürmekte olan iç savaşa rağmen cumhuriyetin ilanından yaklaşık iki yıl öncesine kadar hala da ilke olarak monarşiden yanaydı. Ama olayların seyri, sınıf çatışmalarının şiddeti demek istiyoruz, onu sonunda, kral I. Charles'ı kastederek, "onun kafasını üzerinde tacıyla birlikte keseceğiz" deme noktasına taşıdı. Buna yol açan bizzat kralın ve kralcı güçlerin uzlaşmaz tutumuydu. Devrimin burjuva liderliği bu uzlaşmaz tutum karşısında çareyi alt sınıfların devrimci enerjisini daha etkin bir biçimde harekete geçirmekte buldu. Böylece olayların seyri kesin bir hesaplaşmaya, sonunda kralın başının vurulmasına, sonuç olarak da cumhuriyetin ilanına vardı. Alt sınıfların devrimci temsilcileri zaten cumhuriyetçiydi. Burjuvazinin devrimci kanadı da çatışma sürecinin zorladığı sonucu kabullenmek durumunda kaldı.

Fakat çok geçmeden cumhuriyetin kaderini de belirleyen yeni bir sınıfsal-siyasal güçler ilişkisi oluştu. Devrimin bu en ileri safhasında etkin biçimde ve eşitlikçi düşüncelerle ortaya çıkan alt sınıflardan devrimci akımları ezme çabası, cumhuriyeti önce despotik bir askeri rejim olarak yozlaşmaya ve ardından da tasfiyeye götürdü. Burjuvazi aşağıdan gelen bir devrim tehlikesini bertaraf etmek ve düzenin istikrarını yeniden kurmak üzere monarşi yanlısı güçlerle uzlaştı. On yıl kadar önce başı kesilen kralın oğlu babasının tacını giydi, monarşi yeniden kuruldu. Böylece burjuvazinin başlangıçtaki hedefi (meşruti monarşi) üzerinden devrim süreci de tümünden noktalanmış oldu.

Olayların bütün bu seyrinde gördüğümüz, sınıflar mücadelesinin gidişatı ve sonuçlarıdır. İngiltere'de cumhuriyet, monarşistlerin uzlaşmaz tutumunun ve tersinden, emekçi sınıfların alttan gelen devrimci basıncının dolaysız bir ürünü olmuştu. Aşağıdan

gelen yeni bir devrim tehlikesinin burjuvazide yarattığı korku ile yenilgiye uğramış monarşist güçlerin artık uzlaşmaya hazır hale gelmesi ise cumhuriyetin sonunu getirdi. Özetle sözkonusu olan, hiç de cumhuriyetin “piyasaya teslim olması” değil, fakat “aşağıdan devrim” tehlikesi karşısında burjuvazinin “eski düzen” güçleriyle uzlaşmasıydı. Cumhuriyetten meşruti monarşiye dönüş bunun ifadesi oldu.

Daha büyük, evrensel planda daha sarsıcı ve kalıcı etkilere yol açan Büyük Fransız Devrimi’nin gelişim seyrinde de durum esası yönünden farklı değildi. Çağdaş tarihçilerin açıklıkla saptadığı (Lenin’in de zamanında isabetle işaret ettiği) gibi, Fransız burjuvazisi de devrimin başlangıcında hiçbir biçimde cumhuriyetçi değildi. Kendisini yalnızca bir on yıl kadar önceleyen cumhuriyetçi Amerikan Devrimi örneğine rağmen, yüzelli yıl öncesinin İngiliz Devrimi örneğini izliyordu. Yani meşruti monarşi yanlısıydı. Tüm çabası kral ve soylularla bir uzlaşma sağlayarak devrimi meşruti monarşi sınırlarında tutmak ve böylece bir an önce bitirmektir. Nitekim devrimin ilk iki yılı boyunca işler tümüyle bu sınırlarda seyretti. Eylül 1791’de kral XVI. Louis “kurucu” nitelikteki meclis tarafından hazırlanan anayasa üzerine yemin ettiğinde, o güne kadarki fiili durum böylece resmi bir ifade kazanmış, meşruti monarşi devrim Fransa’sının resmi rejimi haline gelmişti. Kral ettiği yemine sadık kalsaydı ve kralcı soyluluk burjuvaziyle bu zeminde uzlaşmaya razı olsaydı, bu pekâlâ devrimci sürecin de sonu olabilirdi. Dolayısıyla Fransa o aşamada cumhuriyet yüzü bile görmeyebilirdi. Bu durumda insanlık tarihinde iz bırakan bir Fransız Devrimi yine olacaktı, ama bugün taşıdığı “büyük”lük sıfatından yoksun kalarak.

Fransa’da olayların seyrini değiştiren temel etkenler, aşağı yukarı yüzelli yıl öncesinin İngiltere’sindeki ile aynı oldu. Kralın ve kralcıların uzlaşmaz tutumu, dolayısıyla devrimi boğmak ve o güne kadarki kazanımlarını yok etmek üzere giriştikleri iç ve dış entrikalar bir yanda. Bunu alt etmek üzere burjuvazinin devrimci kanadının alt

sınıfların devrimci inisiyatifine ve enerjisine dayanmak zorunda kalması öte yanda. Zıt yöndeki bu etkenlerin birleşik tarihsel sonucu, monarşinin imhası ve cumhuriyetin ilanı oldu. Tarihte ikinci kez bir kralın başı kesildi. Ama bu kez kelimenin gerçek anlamında “tacıyla birlikte”. Bu, iktidarın göksel kaynağının ilke olarak reddedilmesi demektir. Bunun için bile aradan bir yılı aşkın bir zamanın daha geçmesi gerekti. Ağustos 1792’deki halk ayaklanması devrimin yeni bir aşamaya geçişini işaretledi. Aynı yılın Eylül’ünde yeni meclisin toplanması, devrimin üç tam yılı geride bırakmasının ardından cumhuriyetin nihayet ilan edilmesi ve birkaç ay sonrasında kralın idamı.

Fakat bu hala da devrimin Jirondenlerin etkin olduğu “ılımlı cumhuriyet” aşamasıdır. Bir sonraki aşama, izleyen yıl içinde (ünlü 1793!), devrim dördüncü yılını geride bırakıyorken geldi. Fransız Devrimi’ne gerçek büyüklüğünü kazandıran işte bu aşama oldu. Bu aşamadan itibaren Fransız Devrimi artık gerçek bir halk devrimidir. Ne var ki cumhuriyetin Jakobenizmle belirlenen bu en devrimci aşamasına geçiş, çok geçmeden onun ölümünü de hazırladı. Devrimi doruğuna emekçi sınıfların ayağa kalkışı çıkarmıştı. Bunun eski ve yeni düzenin egemenlerinde yarattığı derin korku ise yıkımını, dolayısıyla da cumhuriyetin sonunu hazırladı.

Gerek 1640 İngiliz Devrimi ve gerekse 1789 Büyük Fransız Devrimi üzerinden gördüğümüz temel önemde ortak nokta şudur: Burjuva devrimin kendi başlangıçtaki ufkunu aşarak monarşinin tümünden tasfiyesine, dolayısıyla cumhuriyet aşamasına varması, alt sınıfların devrime etkin ve bağımsız bir güç olarak katılmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Cumhuriyetin çok geçmeden bizzat burjuvazi tarafından tasfiyesi ise aynı alt sınıfların yarattığı yeni bir “aşağıdan devrim” korkusunun sonucudur. Bu korku İngiliz burjuvazisini monarşist güçlerle uzlaşmaya ve monarşinin yeniden kurulmasına götürmüştü. Fransa’da olaylar biraz daha farklı seyretti. Alt sınıfların özellikle Paris üzerinden kazandığı muazzam devrimci inisiyatif,

emekçilerle geçici bir ittifaka girmiş en devrimci kanadı dışındaki tüm burjuva kesimleri “düzen”i yeniden kurmak üzere bir “güçlü kılıç” arayışına itti. Bu kılıç Napolyon Bonapart şahsında bulundu. Cumhuriyetçi Fransa belirli ara evrelerden geçerek sonunda imparatorluk Fransa’sına vardı. Birinci Cumhuriyet’in yerini Birinci İmparatorluk aldı.

Diğer iki klasik burjuva devrimi örneğinde olayların tümüyle farklı biçimde seyrettiğini biliyoruz. Hollanda ve Amerikan devrimlerinden söz ediyoruz. Bu iki devrimin karakterini belirleyen, yabancı monarşilere karşı ulusal bağımsızlık mücadeleleri olmalarıydı. Sınıfsal değil ulusal mücadelelerdi bunlar. Bu belirleyici özellik alt sınıfların yedeklenmesini kolaylaştırıyor, emekçilerin kendi bağımsız çıkar ve istemleriyle ortaya çıkmalarını zora sokuyordu. Öte yandan, her iki devrimin de yabancı monarşilere karşı ulusal bağımsızlık hedefine dayalı olması, bağımsızlığın cumhuriyetle taçlanmasını alabildiğine kolaylaştıran bir etkendi. Bu iki örnekte cumhuriyet, mücadelenin etkin halk katılımıyla belirlenen özel bir ileri aşaması değil, fakat başarıya ulaşmış ulusal mücadelenin ardından bağımsız yeni burjuva devletin aldığı siyasal biçimdi. Alt sınıfların bağrında gelişen devrimci muhalefet sınırlı, güçsüz, dolayısıyla yeni düzen için herhangi bir tehlike oluşturma yeteneğinden yoksundu. Bu, “aşağıdan” gelen bir tehlikenin önünü almak üzere cumhuriyeti feda etmeyi gerektirecek tarihi koşulların da yokluğu demekti. Böyle olunca, tersine, bağımsızlığın cumhuriyet formu içinde kazanılmış olması, özellikle ABD örneğinde olduğu gibi, izleyen dönemde alt sınıfları aldatmanın ve kolayca denetim altında tutabilmenin en uygun siyasal koşullarını oluşturdu.

İlk iki örnekte (İngiltere ve Fransa), devrimin cumhuriyetle taçlanması, alt sınıfların bir aşamadan sonra sürece etkin ve kendi bağımsız istem ve çıkarlarıyla dahil olmasının ürünüydü. Aynı özellik cumhuriyetin hızlı tasfiyesinin açıklamasını da vermektedir. Son iki örnekte (Hollanda ve ABD), cumhuriyet alt sınıfların devrimci

inisiyatifinin değil fakat burjuvazinin kendi tercihinin bir ürünü olmuştı. Uzun ömürlü olmasını ve kapitalist piyasa düzenine başarıyla uyumunu buna borçludur. (20. yüzyıl üzerinden bizdeki burjuva cumhuriyeti bunun kendine özgü bir başka örneğidir.)

Cumhuriyet ile kapitalizm ya da “piyasa” arasında lehte ya da aleyhte yapısal bir ilişki yoktur, demiştik. Hollanda ve ABD örnekleri bu aynı gerçeği tersinden kanıtlamış oluyorlar. Sınıfsal güç ilişkileri ve sınıflar mücadelesinin tarihsel tablosu, bu iki örnekte, siyasal bir biçim olarak cumhuriyetin kapitalist piyasa ilişkileriyle uzun süreli ve başarılı uyumunun bir açıklamasını vermektedir. Bu örnekler üzerinden “cumhuriyetin piyasaya teslimi”ni değil, tersine ilkinin ikincisi için bir güç ve yaşam kaynağı olarak oynadığı rolü görüyoruz.

Taşıdığı çok özel önemden dolayı bir kez daha özetleyerek vurgulayalım:

Piyasa ile cumhuriyet arasındaki bu uyum elbette yapısal değil, fakat tümüyle sınıfsal güç dengeleri ve sınıf mücadelesinin düzeyiyle ilgilidir. Genel olarak burjuva devlet biçimlerine, özel olarak da burjuva cumhuriyete, özellikle de demokratik burjuva cumhuriyetine ilişkin her tartışmada, bu gerçeği önemle ve özenle göz önünde bulundurmak gerekir. Belirleyici olan, sınıfsal güç ilişkileri ve sınıflar mücadelesinin seyridir. Klasik burjuva devrimleri üzerinden ortaya koyduğumuz tarihsel tanıklığın bize tüm açıklığı ile gösterdiği de zaten budur. Teorik tanıklığın kaynağı da tam da bu tarihsel tanıklıktır.

Bu genel sonuçlar üzerinden teorinin tanıklığına, dolayısıyla Engels’e geçebiliriz.

Engels: Demokratik cumhuriyet ve piyasa

Devletin kökenini de ele aldığı klasik eserinde Engels, devlet biçimleri bahsinde mutlak monarşi ve bonapartçılığı tanımlayıp

örnekledikten sonra, sözü “modern temsili devlet” üzerinden “demokratik cumhuriyet”e getirir:

“Modern toplumsal koşullarımız içinde gitgide kaçınılmaz bir zorunluluk durumuna gelen ve proletarya ile burjuvazi arasındaki son-kesin savaşın, ancak kendi çerçevesinde sonuna kadar götürülebileceği devlet biçimi olan demokratik cumhuriyet, [bu ç.] en yüksek devlet biçimi, servet ayrımlarını artık resmen tanımaz. Zenginlik, demokratik cumhuriyette, gücünü, dolaylı, ama o kadar da güvenli bir biçimde gösterir. Bir yandan, Amerika’nın klasik bir örnek sunduğu, memurların düpedüz rüşvet yemesi, öbür yandan, hükümetle borsa arasındaki ittifak biçimi altında; bu ittifak, devlet borçları ne kadar çok artar ve hisse senetli şirketler, yalnızca ulaştırmayı değil, üretimin kendisini de ellerinde ne kadar çok toplar ve böylece borsada ne kadar merkezi bir durum kazanırlarsa, o kadar kolay gerçekleşir. Amerika dışında, bunun çarpıcı bir örneğini yepyeni Fransız Cumhuriyeti verir ve namuslu İsviçre de, bu alanda geride kalmaz...” (Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Sol Yayınları, 9. Baskı, 1990, s.178)

Devlet konulu tartışmalar üzerinden çok iyi bilinen ve çokça başvurulmuş bu ünlü pasaj, burada bizi kapitalizm (“piyasa”!) ve cumhuriyet ilişkileri bakımından ilgilendirmektedir. Gerçekte pasajın esas içeriğini de bir bakıma bu oluşturmaktadır. Yeterli açıklıktaki sözleriyle Engels, kapitalist piyasa ile demokratik bir burjuva cumhuriyetinin pekâlâ nasıl da uyumlu olabileceğini ortaya koymaktadır. Buna da eserini kaleme aldığı dönemin üç demokratik burjuva cumhuriyetini (ki o günün dünyasında bu açık tanıma uygun bir dördüncüsü zaten yoktu) bir arada örnek olarak vermektedir.

“Taçlı baş”ların henüz fazlasıyla yaygın olduğu o dönemin kapitalist Batı dünyasının adı geçen üç ülkesi, birer demokratik cumhuriyet olarak bile birbirinden belirgin biçimde farklıdır. O sıra henüz düzenli bir ordusu bile olmayan ABD, düzenli bir güçlü orduya ve alabildiğine merkezileşmiş güçlü bir bürokrasiye dayanan Fransa

ve nihayet son derece kendine özgü federe bir cumhuriyet olan “namuslu” İsviçre. Aralarındaki bu belirgin farklara rağmen tümünde, Engels’in “zenginlik” olarak kodladığı kapitalist sınıf, egemenliğini benzer biçimlerde ve tam bir güven içinde sürdürebilmektedir. Demek ki pekâlâ despotik de olabilen herhangi bir cumhuriyet bir yana, onun en gelişmiş biçimi olan demokratik cumhuriyet bile, kapitalizmin işleyişini ve kapitalist sınıfın egemenliğini esası yönünden etkilememektedir. Dahası belirli koşullarda onu daha da güvenli ve uzun ömürlü hale getirmektedir.

Cumhuriyetin artık yaygın bir burjuva devlet biçimi olduğu günümüz dünyasında bunun için demokratik nitelik bile gerekmebiliyor. Halk iradesinin sözde tecelli aracı sayılan genel oy sisteminin, dolayısıyla şu veya bu biçimde temsili kurumların varlığı başlı başına cumhuriyet olarak nitelenmeye yetiyor. Bu kitleler üzerinde aynı aldatıcı etkiyi yaratarak burjuva sınıf egemenliğini daha güvenli kılabiliyor.

Fakat konumuz bakımından daha da açıklayıcı olan, bu arada aktarmış bulunduğumuz bölümü daha da anlaşılır ve anlamlı hale getiren, Engels’ten aktardığımız aynı pasajının aşağıdaki devamıdır:

“Ve kısacası, mülk sahibi sınıf, doğrudan doğruya, bütün yurttaşlara tanınan genel oy hakkı aracılığıyla hüküm sürer. Ezilen sınıf, yani gerçekte proletarya, kendi kendini kurtarmak için yeteri kadar olgunlaşmadıkça, çoğunlukla, varolan toplumsal rejimi, olanaklı tek rejim olarak düşünecek, ve siyasal bakımdan söylemek gerekirse, kapitalist sınıfın kuyruğunu, onun aşırı sol kanadını oluşturacaktır. Ama, kendi kendini kurtarmakta daha yetenekli bir duruma geldiği ölçüde, proletarya, ayrı bir parti oluşturur ve kapitalistlerin temsilcilerini değil; kendi öz temsilcilerini seçer. Öyleyse, genel oy hakkı, işçi sınıfının olgunluğunu ölçmeyi sağlayan göstergedir. Bugünkü devlet içinde bundan daha çok hiçbir şey olamaz ve hiçbir zaman da olamayacaktır; ama bu kadarı da yeter. Genel oy hakkı termometresinin, emekçiler için kaynama noktasını

göstereceği gün, onlar da, kapitalistler gibi, ne yapmaları gerekiyorsa onu yapacaklardır.” (s.178)

Bu, Engels’in adı geçen klasik eserinden çokça aktarılan bir başka temel önemde pasajdır. Ama çoğu durumda buna, kapitalist düzende genel oy hakkının “işçi sınıfının olgunluğunu ölçmeyi sağlayan gösterge” olduğu, bundan öteye de bir şey olamayacağı gerçeği üzerinden başvurulmuştur. Bizim içinse burada önemli olan, genel oya ilişkin bu temel düşüncenin kendisi kadar, hemen öncesindeki gözlem ile hemen sonrasındaki tespittir. Gözlem, cumhuriyet biçiminin uzunluğu ülkeden ülkeye değişebilen bir tarihi dönem boyunca işçi sınıfı için aldatıcı tatmin sağlayan bir boyunduruk rolü oynayabilmesidir. Tespit ise bu durumun aşılıma başlaması, yani “genel oy hakkı termometresi”nin işçi sınıfı ve emekçiler için “kaynama noktası”nı göstereceği gün olacaklara ilişkindir. Engels burada tespiti açmıyor, ama başka metinlerinden kastının ne olduğunu ve 20. yüzyıl tarihinin bunu tam olarak doğruladığını biliyoruz.

Hemen öncesindeki gözlemden başlayalım. Burada Engels, genel oy sistemine dayalı bir demokratik cumhuriyette, “proletarya, kendi kendini kurtarmak için yeteri kadar olgunlaşmadıkça”, tam da “demokratik cumhuriyet” formunun aldatıcılığı sayesinde, kurulu düzenin sıradan bir eklentisi (“kapitalist sınıfın kuyruğu”!), en iyi durumda ise onun “aşırı sol kanadı” olarak kalacağını vurgulamaktadır. Engels’in bu değerlendirmeyi yaptığı dönem üzerinden aldığımızda ilk duruma (sıradan eklenti!) örnek ABD ve ikincisine (sol kanat!) örnek Büyük Devrim’in ülkesi Fransa’dır. Her bakımdan, bu arada günümüz Türkiye’indeki cumhuriyet tartışmaları için, son derece açıklayıcı ve öğretici olan Fransa örneğidir. Fakat biz bunu tam da işaret ettiğimiz öneminden dolayı sonraya bırakarak önce ABD örneği üzerinde duralım.

Demokratik cumhuriyet ve “piyasa”: ABD örneği

Bağımsızlık savaşının zaferinden (1783) köleciliğin kaldırılmasıyla sonuçlanan iç savaşın başlangıcına (1861) kadar ABD genel olarak alındığında sosyal durgunluk içinde bir ülke idi. Dışarda Meksika topraklarının gaspı üzerinden coğrafi genişlemesini, içerde Kızılderili soykırımını üzerinden başta toprak olmak üzere iç kaynak bollaşmasını sürdürüyor, bu durum o günün Avrupa'sında demokrasisine övgüler dizilen cumhuriyetçi rejimin cazibesiyle de birleşince (oysa öte yandan bu en utanç verici cinsten köleciler bir cumhuriyetti!), ABD'yi sosyal gerilim ve mücadelelerden uzak tutuyordu. Bu, neredeyse yüzyılı bulan bir uzun süreli gerçeklik oldu. Öylesine ki, 1880'lerin ortası gibi geç bir tarihte bile, Engels şu gözlemlerde bulunabiliyordu:

“1885 Şubat’ında Amerikan halkının fikirleri, sözcüğün Avrupa’da kullanıldığı anlamıyla Amerika’da bir işçi sınıfı olmadığı noktasında birleşiyordu. Bundan da sonuç olarak işçilerle kapitalistler arasında Avrupa toplumunu parçalara ayıran bir sınıf mücadelesinin Amerikan Cumhuriyetinde var olamayacağı çıkıyordu. Bu yüzden de sosyalizm, Amerikan toprağında hiçbir zaman kökleşemeyecek yabancı ithali bir hareketti.” (İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu, Amerika baskısına “Amerika’da İşçi Hareketi” başlıklı ve 26 Ocak 1987 tarihli Önsöz, Ayrıntı Yayınları, 2013, s.23)

İşçi sınıfı ve emekçiler ABD’de yaklaşık bir yüzyıl boyunca cumhuriyetçi rejimin edilgen bir uzantısı olarak kaldılar. Durum tam da Engels’in bu satırları yazdığı sırada nihayet belirgin bir biçimde değişmeye başladı. Bu, dört yıllık iç savaşı izleyen dönemde alabildiğine hızlanan kapitalist gelişmenin, bunun ürünü olarak kapitalizmin tekelleri aşamasına geçişin, buna eşlik eden ağır sömürü koşullarının ve bunun keskinleştirdiği çelişkilerin bir sonucuydu. İç Savaş, kısa dönemli olarak, kölecilik karşıtı mücadeleye coşkulu bir biçimde katılan işçi sınıfını Kuzeyli burjuvaziye daha da sıkı bir biçimde bağlamıştı. Ama İç Savaş’ın bitimini izleyen yirmi yılın

biriktirdiği iktisadi ve sosyal sorunlar, 1886 yılı içinde sınıflar mücadelesinde adeta bir patlama halinde kendini gösterdi.

Aynı Önsöz’de yine Engels değerlendiriyor:

“Siyahî esaretinin yavaş yavaş ortadan kalkması ve imalâtın hızlı gelişimi ile Amerikan toplumunun en alt tabakası haline gelen işçi sınıfı, hâkim sınıfları şaşkınlık içinde bırakan ve birbirinden görünüşte kopuk bir seri ayaklanma içindeydi. Sene bitmeden bu şaşırtıcı sosyal ayaklanmalar belirli bir yön almaya başladılar.”

Engels aynı Önsöz’ünde söze “on ay içinde Amerikan toplumunda başka bir ülkede en azından on yılda tamamlanabilecek bir ihtilâl başarıya ulaştı” diyerek başlamış, böylece yüzyıllık sosyal durgunluğun o gün için abartılı izlenimler de yaratabilen geride kalışına vurgulu bir biçimde işaret etmişti. 1905’te, Fransız sosyalizminin Jean Jaures kanadına karşı tam da cumhuriyet sorunu üzerinden kaleme aldığı bir yazı dizisinde Kautsky (ki buna ayrıca değineceğiz), 1887 ile 1894 arasında ABD’de, “sermaye ile emek arasında yaklaşık dört milyon işçinin yer aldığı ondört bin mücadeleye tanık ol(un)duğu” bilgisini vermektedir.

Amerikan burjuvazisi daha ilk adımda işçi hareketinin bu sarsıcı çıkışını kararlı bir karşı saldırıyla karşıladı. Sözkonusu olan yalnızca çıplak zor ve bunu kolaylaştırmaya yönelik provokasyonlar dizisi değildi. Demokratik cumhuriyet formu içindeki devlet gücü de elbette tam olarak burjuvazinin hizmetindeydi. O sıra henüz düzenli bir ordusu bile olmayan ABD’de (ki yalnızca izleyen on yıl içinde deniz aşırı savaflara katılacak denli devasa bir ordusu olacaktı!), polisin ve cumhuriyetçi milisin temel işlevi, en zorba yol ve yöntemlerle grevleri ve gösterileri dağıtmak, gerektiğinde işçileri kurşunlamak, kanlarını akıtmaktı.

Fakat çıplak zorun yanısıra “demokratik cumhuriyet”in kurum ve olanakları da tam olarak Amerikan burjuvazisinin hizmetindeydi. Amerikan proletaryası büyüdüğü ve sınıf çatışması arttıkça,

burjuvazi, işçilerin direncini kırmak için cumhuriyetin sunduğu tüm kurumsal araçları kararlıca kullanmaya başladı. İktisadi gücü elinde tutmanın üstünlüğü sayesinde burjuvazi, bizzat “servet ayrımlarını artık resmen tanımayan” demokratik cumhuriyetin sunduğu olanakları işçi sınıfına karşı en etkili bir biçimde seferber etmişti. “Basın özgürlüğü” tam olarak basını kontrol eden burjuvazinin hizmetindeydi. Genel oy hakkı, dolayısıyla seçimler, “halk iradesi”ni manipüle etmenin, oyları dosdoğru satın almanın, bu arada işçilerin siyasal enerjisini bizzat bu çarkın içinde eritmenin bir olanağıydı. Bu sayede temsili kurumlar, dolayısıyla yasama ve yürütme, tam olarak burjuvazinin hizmetindeydi. Aynı şekilde cumhuriyetin sözde “demokratik jürili” yargısı da. Yargı hiçbir yerde ABD’de olduğu denli sermayenin dolaysız hizmetinde olmamıştır. Bir bankerin sözleriyle, üstelik tam da Yüksek Mahkeme şahsında cumhuriyetin yargısı, “doların koruyucusu, özel mülkiyetin savunucusu”, dolayısıyla kurulu düzenin en büyük güvencesiydi. “Sendikal özgürlük” bahsinde bile durum hiç de farklı değildi. Bu konuda ABD’nin sermayenin gücüyle yaratılmış gangster sendikacılığın klasik ülkesi olduğunu hatırlamak bile yeterlidir.

“Demokratik cumhuriyet” formunun burjuvaziye sunduğu muazzam olanaklar bahsinde son bir nokta: Yüzyıllık durgunluğun ardından 1880’li yılların ikinci yarısında baş gösteren sarsıcı işçi hareketi fırtınasına rağmen, cumhuriyetçilik ABD’de işçi sınıfının önemli kesimlerinin (özellikle de kalifiye, erkek ve beyaz olan işçilerin) bilincini bozmaya, böylece sınıf mücadelesine katılımlarını ve sosyalizme yönelmelerini engellemeye devam ediyordu. Cumhuriyetçi burjuva sisteminin kendisi bunu çok bilinçli ve etkin bir biçimde kullanıyor, kötü ünlü Gompersçi sendikacılığa dayanarak işçiler arasında ırk, cinsiyet ve kültür farklarını körüklüyor, bu yolla onları bölüyor, işçi hareketinin gücünü kırıyordu. Ve tüm bunlar, formel olarak “demokratik cumhuriyet”in kuralları ve işleyişi içinde gerçekleşiyordu.

Uzatmayalım. Burada konumuz cumhuriyet-piyasa ilişkisine ilişkin olarak teorinin, dolayısıyla Engels'in tanıklığı idi. O halde ABD'de o sıra işlerin nasıl yürüdüğü konusunda yine Engels'in kendisine başvuralım. Bu kez kaynağımız **Fransa'da İç Savaş**'ın 1891 tarihli Almanca baskısına yazılan ünlü **Giriş**'tir. Konu burjuva devlet aygıtı, onun temel organları olarak düzenli ordu ve devlet bürokrasisine karşı Paris Komünü'nün attığı devrimci adımlar, aldığı temelden yeni köklü tarihsel önlemlerdir. Sınıflı toplumlarda devlet bürokrasisini toplumun üzerinde ve onun efendisi bir güç konumuna yükselten süreci ele alan Engels, sözü o zamanlar henüz düzenli bir ordudan ve kemikleşmiş bir bürokrasiden yoksun demokratik bir cumhuriyetin en ileri örneği sayılan ABD'ye getirir:

“Bu, sadece kalıtsal monarşide değil, örneğin demokratik cumhuriyette de böyledir. Tam da Kuzey Amerika'da, ‘politikacılar’, ulusun başka hiçbir yerde görülmediği kadar ayrı ve güçlü bir kesimini oluşturuyor. Burada, dönüşümlü olarak iktidara gelen iki büyük partinin ikisi de, siyasetten kazanç sağlayan, hem federal meclislerdeki hem de eyalet meclislerindeki koltuklar üzerine hesaplar yapan ya da partileri için ajitasyon yaparak geçinen ve partileri kazandıktan sonra makamlarla ödüllendirilen kişiler tarafından yönetiliyor.”

Burada bir an için duralım. Amerikan İç Savaşı'nın tam orta yerinde (1863) yaptığı ünlü konuşmasında Abraham Lincoln, demokratik cumhuriyeti, “halkın, halk tarafından, halk için yönetilmesi” olarak tanımlamıştı. Oysa Engels bize çeyrek asır sonra kaleme aldığı değerlendirmede, ABD'nin iki parti içinde kümelenmiş ve ülkeyi nöbetleşe yöneten bir politikacılar klanından söz etmektedir. Ve ABD'nin ikiyüz elli yılı bulan cumhuriyet tarihi, Lincoln'ın iddiasının yalnızca bir retorik, bir burjuva aldatmacası olduğunu, oysa Engels'in gözlem ve değerlendirmelerinin tümüyle doğru olduğunu göstermektedir.

Bıraktığımız yerden devam ediyor Engels:

“Amerikalıların katlanılmaz hale gelmiş olan bu boyunduruğu üzerlerinden atmak için 30 yıldır ne kadar çaba harcadıkları da, bu çabalara rağmen söz konusu yolsuzluk bataklığının giderek daha derinlerine sürüklendikleri de biliniyor. Tam da Amerika’da, başlangıçta toplumun bir aleti olması dışında hiçbir amaç yüklenmemiş olan devlet iktidarının toplumdan bağımsızlaşmasının ne şekilde gerçekleştiğini en açık şekilde görebiliyoruz. Burada ne bir hanedan var, ne bir soyluluk, ne (Kızılderilileri gözetim altında tutan az sayıda adam dışında) bir sürekli ordu, ne de kalıcı memuriyet ya da emeklilik maaşı haklarına sahip bir bürokrasi. Ve buna rağmen karşımıza devlet iktidarını dönüşümlü olarak ele geçiren ve onu en yoz araçlarla ve en yoz amaçlar doğrultusunda sömüren iki büyük siyasal spekülâtörler çetesi çıkıyor; ulus ise, sözde ulusun hizmetinde olan, ama gerçekte ona hükmeden ve onu soyan iki büyük politikacı karteli karşısında çaresiz.” (Fransız Üçlemesi, Yordam Kitap, 2016, s.265-66)

Burada ABD örneği üzerinden sunulan, despotik ya da oligarşik değil, fakat tam da demokratik bir cumhuriyet üzerinden sermaye egemenliğinin tablosudur. Söz konusu “iki büyük siyasal spekülâtörler çetesi”nin arkasında büyük Amerikan tekelleri duruyordu. Politikacılar onların daha baştan satın alınmış hizmetkârlarıydı. Özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde, yani ABD’de de emperyalizm aşamasına geçişle birlikte, ki bu güçlü bir düzenli ordu ve donanma ile kurumlaşmış etkili bir bürokrasiye geçişi de işaretlemektedir, işlerin nasıl bir hal aldığı ve bunun işçi sınıfı ve emekçiler için ne anlama geldiğinin canlı ve ayrıntılı bir tablosunu görmek için tarihçi Howard Zinn’in klasikleşmiş eserine başvurulabilir. (***Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi***, özellikle ***Hırsız Baronlar ve Asiler*** başlıklı 10. bölüm ile ***İmparatorluk ve Halk*** başlıklı 11. bölüm, İmge Kitabevi, 2005, s.269-339).

Engels gözlem ve değerlendirmelerinde, ABD’de demokratik cumhuriyetin ilk yüzyılını özetliyordu. O günden beri yüzyılı aşkın bir tarihi dönem daha geride kaldı. Ama durum esası yönünden değişmedi. ABD’de cumhuriyetin, üstelik burjuva anlamda demokratik cumhuriyetin piyasa koşullarıyla uyumlu işleyişi zaman içinde daha da güçlenerek sürdü. Engels, hükümet ile borsa arasındaki bu ittifak, *“devlet borçları ne kadar çok artar, ve hisse senetli şirketler, yalnızca ulaştırmayı değil, üretimin kendisini de ellerinde ne kadar çok toplar ve böylece borsada ne kadar merkezi bir durum kazanırlarsa, o kadar kolay gerçekleşir”* öngörüsünde bulunmuştu. Sözüünü ettiği süreç, isabetle gözlemlediği kapitalizmin tekelci aşamasına geçiş süreciydi. Bu geçişin demokratik cumhuriyet formu içinde işleri çekip çevirmeye etkisi üzerine öngörülerini de aynı şekilde ve özellikle ABD örneği üzerinden aynı isabetle tam olarak doğrulandı.

ABD işçi sınıfı, tarihinde zaman zaman yaptığı bazı çıkışlara rağmen, yazık ki “demokratik cumhuriyet” formu içinde bugün hala da burjuvazinin bir eklentisi olarak durmakta, “iki büyük siyasal spekülörler çetesi”inden bazen birinin (Demokratlar) bazen ötekini (Cumhuriyetçiler) ardından sürüklenmektedir. 19. yüzyılın son onbeş yılında hareketlenen Amerikan işçi sınıfının bütün bir 20. yüzyıl boyunca emperyalist Amerikan burjuvazisinin denetimi altında nasıl tutulabildiği üzerine bir değerlendirme burada bizi konumuzun hayli dışına taşıyacaktır. Şimdilik konumuz bakımından önemli olan sonuç şudur: ABD’nin ikiyüz elli yıllık tarihinde gördüğümüz, “demokratik cumhuriyet” ile kapitalist piyasanın tam bir uyumudur. ABD örneğinde demokratik burjuva cumhuriyeti formu, burjuva sınıf egemenliğinin bu denli uzun ömürlü ve dahası güvenli olmasının da sırrını barındırmaktadır. Ne diyordu klasik eserinde Engels? *“Zenginlik, demokratik cumhuriyette, gücünü, dolaylı, ama o kadar da güvenli bir biçimde gösterir.”* ABD, Engels’in alaycı ifadesiyle, “namuslu” İsviçre’nin yanı sıra, bunun tarihsel olarak doğrulandığı iki

ülkeden biridir. Engels'in aynı "demokratik cumhuriyet" formu hakkında ve aktarmış bulunduğumuz aynı pasajda tarih tarafından çok da doğrulanmamış gibi görünen görüşleri olduğunun da farkındayız. Bunlar üzerinde daha sonra duracağız.

ABD örneğini, Lenin'in devlet konulu 1919 tarihli ünlü konferansındaki aşağıdaki değerlendirmesiyle noktalamış olalım. Konu doğal olarak bir kez daha kapitalizm-demokratik cumhuriyet ilişkisidir:

“Devletin farklı egemenlik biçimleri olabilir: Sermaye, gücünü, şu yapılanışında bir biçimde, bu yapılanışında bir başka biçimde gösterebilir; ama işin özü değişmez ve iktidar hep sermayenin elinde kalır: Oy hakkı ya da öteki haklar varmış-yokmuş, cumhuriyet demokratikmiş-değilmiş, bir önemi yoktur; hatta cumhuriyet ne kadar demokratikse, sermayenin egemenliği de o denli hayasız ve kabadır. Dünyanın en demokratik ülkelerinden biri, Amerika Birleşik Devletleri'dir. 1905'ten sonra orada bulunanların da iyi bilecekleri gibi sermayenin, bir avuç milyarderin tüm toplum üzerinde kurduğu egemenlik dünyanın hiçbir ülkesinde Amerika'da olduğu denli kaba ve kör kör parmağım gözüne değildir. Sermaye varsa, onun tüm toplum üzerinde kurduğu egemenlik de vardır ve hiçbir demokratik cumhuriyet, hiçbir oy hakkı işin özünü değiştiremez...”

“Devletinizin özgür olduğunu söylüyorsunuz; gerçekteyse, özel mülkiyet oldukça, devletiniz demokratik bir cumhuriyet de olsa, sermaye sahiplerinin elinde işçileri ezmeye yarayan bir makineden başka bir şey değildir ve devlet ne kadar özgürse, bu olgu da o kadar net açığa çıkar. İsviçre ve Amerika'da sermaye egemendir; karışımızdaki gerçeklik budur; ve işçilerin, durumlarında ciddi birtakım iyileştirmeler yapma konusundaki her girişimleri bu ülkelerde hemen iç savaş karşılığı görmektedir. Bu ülkelerde düzenli bir ordu yoktur, asker sayısı da pek azdır: İsviçre'de milisler vardır ve her İsviçreli evinde silah bulundurur. Amerika'da ise son

zamanlara dek düzenli bir ordu yoktu; bu yüzden de bir grev olduğunda burjuvazi kendisi silahlanır, asker kiralar ve grevi bastırır. Ve hiçbir yerde işçi hareketlerinin bastırılması İsviçre ve Amerika'da olduğu kadar acımasız olmaz ve hiçbir ülkenin parlamentosunda sermayenin etkisi bu ülkelerde olduğu kadar güçlü hissedilmez. Sermaye ve borsa her şeydir; parlamento ve seçimlerse yalnızca birer kukla, oyuncak.” (Lenin, Devlet Üzerine, Yordam Kitap, s.40, 42-43)

(Devam edecek...)

www.tkip.org